

Dialogo / Oratorium / = dialog religijny / = dialog oratoryjny

- **dialogo/dialogus**: nowy gatunek XVII w., Włochy (poźniej Niemcy):
 - tematyka religijna (hagiograficzna), parafraszowane wątki biblijne,
 - **stile recitativo**, śpiewający wykonujący określone dramatu (bez gry aktorskiej),
 - wykonywane podczas nabożeństw w **oratoriach** (elitarne domy modlitwy, Rzym)
- = wstępna faza gatunku **oratorium**.
- Geneza **oratorium**: związana z działalnością (**św.**) **Filippo Neri** (II poł. XVI w.): włoski duchowny, jeden z przywódców kontrreformacji (1551 zał. zakon filipinów / oratorianów),
 - organizował w **Rzymie** w domach modlitwy (= **oratorio**) nabożeństwa połączone z **dialogowanym śpiewem** pochwalnych pieśni rel. (*laudes*).
- właściwa historia **oratorium** rozpoczyna się od **Giacoma Carissimiego**.
- ➔ **Giacomo Carissimi (1605-1674): dialogi lacińskie z lat 30. i 40. XVII**
= forma muzyki dramatycznej, nie posiadająca ściśle sprecyzowanego schematu architekt.

Carissimi, Jephte: <https://www.youtube.com/watch?v=AB5sDA7aztA> 4'33

<https://www.youtube.com/watch?v=D4ZCcgwRrU>

Judicium Extremum (Surgite mortui): <https://www.youtube.com/watch?v=2cdAwoTsnrY>

<https://www.youtube.com/watch?v=yRhygRNiQJs>; <https://www.youtube.com/watch?v=fzqfEf7b4HA>;

<http://meakultura.pl/artykul/formy-kantatowo-oratoryjne-oratorium-1-1084>

.....
W PL - KONTEKST:

- **Giovanni Francesco Anerio** (1625-1630): w 1619 wydał dialogi relig. dla F. Neriego,
 - czy były wykonywane na dworze król. Zygmunta III Wazy?
- **Philipp Friedrich Buchner** (1614-1669), Niemiec: 1637/1641 w Krakowie: kapelmistrz w służbie Stanisława Lubomirskiego (Kraków, Wiśnicz), podróż do Italii (Monteverdi),
 - wyd. w Wenecji (1644) **trzy dialogi** dedykowane Władysławowi IV;
 - styl recytatywny, bogaty b.c.; końcowe chóry.
 - teksty bożonarodzeniowe: z Ew. św. Jana, Ew. św. Mateusza.

PĘKIEL:

- **Audite mortales. Dialogus (...) in advent** - 2 S, 2 A, T, B (+ 3 viole, b.c.); **14 min.**; 251 t.
- **Dulcis amor Jesu** - 2 S, A, T, B (+ violone, b.c.); **7 min.**; 117 t.

.....
Audite mortales - 2S, 2A, T, B (= Chrystus),

[per 3 violi d'gamba, duo canti, duo alti, tenor, bassus con basso continuo]

- 2 kopie rkp.: Berlin; Uppsala (Biblioteka Uniwersytecka: kolekcja rodziny szwedzkich kapelmistrzów królewskich) => tabulatura: termin "**dialogo**".

- pierwszy? w muzyce polskiej przykład „**dialogo**”.

TEKST:

- anon. libretto łac. (sam Pękiel?): na czas adwentu - komplikacja z Biblii, gł. z Ew. św. Mateusza (XXIV-XXV), poddanych częściowo parafrazie;
- wątek Sądu Ostatecznego, obecny także w twórczości **Carissimiego** (*Judicium extreum*).
- ukazuje podział ludzkości na Wybranych i Potępionych (Grzesznicy).
- *dramatis personae*:

Aniol –alt I // Chrystus –bas // Potępieni i Zbawieni –sopr. (I i II), alty (I i II), tenor.

- I. „Słuchajcie śmiertelni, słuchajcie grzeszni, słuchajcie przestępcy! Oto Syn człowieczy nadchodzi w blasku majestatu swego, Sędzia sprawiedliwy! Głos trąby się rozlega. Powstańcie zmarli, stawcie się na sąd!” *olt solo*
- II. „O ja nieszczęsny! Jakże przed Twem obliczem, Sędzio doskonały, tłumaczyć się będę? Gdy kając się w prochu, nędzny, o złitowanie wołać będę, a ono dane mi będzie, uspokoi się bolesć moja. Lecz jeśli w modlitwach ustanę, cóż miechonie od gorzkiej męki wiecznych ciemności!” *tenor solo*
- III. „Cóż uczynię Boże mój, gdy niebo odkryje nieprawość moją? gdy ziemia przeciwko mnie powstanie? Oto nic nie będę umiał odpowiedzieć, lecz przerążony, zawstydzony i skruszony przed Tobą stać będę.” *canto I (soprano)*
- IV. „Płacz więc duszo, jako wdowa, gdy męża utraci w młodości. Smuć się nieszczęsna, albowiem opuścił cię oblubieniec twój, Chrystus.” *olt I : II*
- V. „Pocóż stoicie tu nieszczęśni i zawodzicie, nacóż ten lament wasz? W dobrach doczesnych spędziliście dni żywota swego, budząc gniew we mnie. Marnotrawiliście czas, nic dobrego nie czyniąc. Łaknąłem — a nie nakarmiliście mnie, pragnąłem — a nie napioliście mnie. Idźcie więc, przeklęci, w ogień wieczny!” *bass*
- VI. „O życie biedne, życie marne, życie pełne trudów. Źródłem nieszczęścia jesteś i pychy, pełne nędzy i błędów. Stąd ciebie nie życiem, lecz śmiercią ustawniczą nazywać należy. O wy nieszczęśliwi, których grzech do zguby przywiódł!” *Soprano I
Soprano II
olt II*
- VII. „A wy, wybrani, którzyście w życiu swem tylko dobre pełnili uczynki, którzyście w smutkach przy mnie wytrwali, przyjdźcie, spieszcie! Wejdźcie do chwały mej, podzielajcie szczęście me i radujcie się.” *bass*
- VIII. „Któż podobny jest Tobie w wieczności, o Boże? Któż Ci dorówna w wielkości Twej, Boże straszny i wspaniały, cuda czyniący!” *olt I*
- IX. „Któż pochwycił rękę mą, by mnie stąd wyprowadzić? Kto mnie oświecił? Nie szukałem Go — a On mnie odnalazł, nie wołałem Go — a Sam mnie wezwał.” *tenor*
- X. „Ty, Panie, jesteś Bogiem naszym miłosiernym i współczującym, zdrojem litości i pocieszenia, Tyś odkupicielem naszym, którego całym sercem wyznawamy, hołd składając świętemu Imieniu Twemu. Wszyscy święci i mieszkańców nieba, cieszcie się z nami, wołając.” *Soprano I
Soprano II*
- XI. „O szczęśliwa i święta duszo! Wyzwolona z ziemskiego więzienia, lecisz ku niebu, gdzie wieczny panuje dzień i duh jeden przenika wszystkich, gdzie pewność zbawienia i spokój zbawczy, gdzie radość bez granic i wieczna szczęśliwość.” *Soprano I
Soprano II
olt I
olt II
bass
tenor*

- dominuje **monodia**: *stile recitativo*, niekiedy o silnym ładunku dramatycznym (lament jednego z Potępionych – „*Heu me miserum*”); - **kontrasty**: przeciwstawieniu partií solowych i partií zespołowych (bogatszych fakturalnie).
 - rzadkie **koloratury/melizmaty**: służą ilustracji słów (*tuba canit terra consurget exultate*)

The image shows a musical score for three voices (SATB) in common time. The vocal parts are labeled 'A', 'S', and 'T'. The music consists of a series of melismatic patterns. The first pattern starts with a single eighth note followed by a sixteenth-note figure. This is followed by a measure of eighth notes, another sixteenth-note figure, and a final eighth note. The second pattern is identical. The third pattern begins with a sixteenth note, followed by a sixteenth-note figure, then a measure of eighth notes, another sixteenth-note figure, and a final eighth note. The vocal parts enter at different times: 'A' starts at the beginning, 'S' enters during the second pattern, and 'T' enters during the third pattern. The score includes a basso continuo part with a cello and a harpsichord. The page number '9' is visible at the bottom right.

= świadectwo znajomości stylu **monodycznego**: bogactwo melodyki, wielka siła wyrazu
= wielki pietyzm/wnikliwość w oddaniu walorów emoc. **tekstu** (nie ma odpowiednika w muz. pol. tego czasu).

- b. nowoczesna harmonika, zachwycająca melodyka: wszystkie środki muz. dla oddania ekspresji zaw. w tekście.

A II

T Heu me mi - se - rum! Quid di - ca[m] co - ra[m] te ve - re iu - di - ce? Cla - ma -

B

Vla I

Vla II

Vla III

B.c.

C I Ec - ce ni - hil res - pon - de - re po - te - ro, sed de - mis - so ca - pi - te pro con - fu - si

C II

Kontrasty:

Contrasty.

The musical score consists of five staves. The top staff is Alto I, followed by Viola I, Viola II, Basso continuo, and Organo. The vocal line "Sur - gi - te mor - tu - i," is present in both the Alto I and Viola I parts. The basso continuo part features a sustained note with a wavy line above it. The organo part includes a dynamic instruction "p" (pianissimo) over its first two measures.

- wpływ **Carissimiego** (podobieństwo dostrzegł kopista zgin. dziś przekazu kompozycji, przypisując autorstwo *Audite Morales* właśnie Carissimiemu).

<https://www.youtube.com/watch?v=3xXymeYsRyA>
<https://www.youtube.com/watch?v=PY6QMicuRVc>
<https://www.youtube.com/watch?v=XR0-13g9yRc>

The Sixteenth: 12'55

IV. Plange ergo (A I/II)

X. Tu es Domine (C I/II)

Pękiel, *Dulcis amor Jesu* (2 soprany, alt, tenor, bas, violone, b.c.):

- koncert kościelny
- 2 egz.: Uppsala i Gdańsk (zag.)

DULCIS AMOR JESU (PĘKIEL)

— Largo —
— G. —
— Duetum hoc per agnoscere et ratiocinare. Reparatus quod est dulcis amor
Ic. deo meum deo pote ego respectus vestrum ut et meum amorem.
Vix tempore suo respectus potest secundum
Ego respectus et proximus. —
— Tenet per placitum suum per te et deus misericordia. —

Canto 1
Canto 2
Alto
Tenor
Bass
Violone
Basso continuo

24

26

Me

Tekst łaciński, obsada	Ilość taktów dla danej frazy	Tłumaczenie na język polski
[C, B, b.c.]		
Dulcis amor Iesu [Dulcis amor Iesu] *	6 t**	Slodka miłości Jezu
dulce bonum dilecte mi, rogo te,	5 t	słodkie dobro mile me, proszę cię
saggitis tuis confige me	2 t, k	strzałami twymi przebij mnie,
moriar [moriar] pro te, [moriar pro te]	4 t	umieram dla ciebie.
Ah mi Jesu, trahe me rogo post te	6 t, k	Ach mój Jezu, pociągnij mnie proszę
inter flores pone me langueo pro te,	6 t, k	za sobą,
[langueo pro te]		pośród kwiatów umieść mnie,
tu spes tu vita [tu spes tu vita]	2 t	umieram dla ciebie,
tu bonitas infinita [tu bonitas infinita]	11t, k	ty nadzieja, ty życie,
tu veritas lucens ad caelum [ad caelum, ad caelum], perducens		ty dobro nieskończone,
tu spes tu vita, [tu spes tu vita]	3 t, k	ty prawda świeiąca ku wysokości
tu bonitas infinita, [tu bonitas infinita, tu bonitas infinita].	4t, k	prowadząca
		ty nadzieja, ty życie,
		ty dobro nieskończone

- TEKST pietyczny o intensywnym wyrazie **emocjonalnym**, przesłodzony i **przesadny** w doborze epitetów i metafor.
- MUZYKA odpowiada charakterowi tekstu: obsada zespołu wokalnego ciągle się **zmienia**.
- frazy tematyczne przenoszone z głosu do głosu, z wyższego do niższego rejestru tego samego głosu (lub odwrotnie).
- głosy i ich grupy są różnie zestawiane, zyskując wciąż **nowe zabarwienie**.
- w rezultacie powstaje struktura mozaikowa, **kontrastująca** z krótkimi odc. homorytm,
- środki fakturalne i melodyczne decydują o **niezwykłej ekspresji**,
- przykład oddziaływania *stile madrigalesco* w muzyce religijnej.

Handwritten musical score for five voices (C I, C II, A, T, B). The lyrics are in Latin, including "dulcis amor Je-su". Measure 15 is shown.

Handwritten musical score for five voices (C I, C II, A, T, B). The lyrics are in Latin, including "sa-git-tis tu-is con-fi-ge me". Measure 45 is shown.

Pękiel, *Dulcis amor Jesu* - <https://www.youtube.com/watch?v=Q2wLJ9ZhWY>
<https://www.youtube.com/watch?v=1YsTVE2JnTw> = The Sixteenth
<http://www.muzykotekaszkolna.pl/1511-wiedza/1522-kompozytorzy/165-barokowi/3630-pekiel-bartłomiej-zm-ok-1666-9>

➔ Kaspar FÖRSTER, *Dulcis amor Jesu* - koncert na 2 soprany, 2 violini, b.c.

<https://www.youtube.com/watch?v=s2II9asfbfY>

Handwritten musical score for two sopranos (Sop I, Sop II), two violins (Vn I, Vn II), and bassoon (BC). The lyrics are in Latin, including "Dulcis amor Je-su dulce bonum, dulcis amor amar". Measure 1 is shown.

Kaspar Förster jun. (1616-1673), ur. w Gdańsku śpiewak i kompozytor,

- Gdańsk do 1633: uczył się pod kierunkiem ojca (do 17 roku życia),
 - ojciec (K. Förster sen.): księgarz i kapelmistrz (brał udział w słynnym sporze teoretycznym między Markiem Scacchim i Pawłem Siefertem);
- Rzym 1633-1636: kształcił się u **Giacoma Carissimiego** w *Collegio Germanico*,
- Warszawa 1637-1651 śpiewak (bas) kapeli królewskiej Władysława IV,
- W KAPELI: młodszy kolega Mielczewskiego (W-wa: do 1645), rówieśnik **Pękiela** (1637-54);
- 1637 brał udział jako śpiewak w wystawieniu drammy *La Santa Cecilia*.
- Kopenhaga: 1652-55: na dworze króla Fryderyka III;
- Gdańsk 1655: wrócił do rodzinnego miasta (kapelmistrz w Kościele Mariackim);
- Kopenhaga 1661-1667: powrócił na dwór Fryderyka III.
- wszystkie zachowane kompozycje w kolekcji Dübenów (w Uppsali)

DOROBEK: 49 komp.

koncerty małoobsadowe:

3 koncerty solowe (na S, lub A, lub B),

4 koncerty na 2 soprany (**Dulcis amor Jesu**) + 1 koncert na A i T,

15 koncertów na 3 głosy

- powstały w Danii, ale znane były w PL (Gdańsk),

- emfatyczne recytatywy, zaawansowana harm. (emocje zaw. w słowach): **Carissimi**.

6 dialogów biblijnych (3 ze Starego Test., 3 z Nowego T.):

➔ m.in.:

„**Viri Isrealite, audite**“ – *Dialogus de Judith et Holoferne*

[ST: ks. Judyty: Holofernes - wódz Asyryjczyków]

„**Congregantes Philistei**“ – *Dialogi Davidis cum Philisteo*

[ST: walka Dawida i Goliatem]

„**Vanitas vanitatum**“ – *Dialogo de divite et paupere Lazaro*

[NT: Łk: przyp. o bogaczu i Łazarzu]

Vanitas vanitatum: <https://www.youtube.com/watch?v=nPwbezKeyAg> <https://www.youtube.com/watch?v=ObRJS6ea6hM>

- zach. w Uppsali (ten sam zbiór co *Audite mortales*);

- teksty (jak u Carissimiego): cytaty biblijne, parafrazy, własna inwencja.

- narrator i 3-4 *dramatis personae*.

- gdzie skomponowane: Warszawa? Gdańsk? Kopenhaga? (= dwór Fryderyka III), Rzym?.

.....

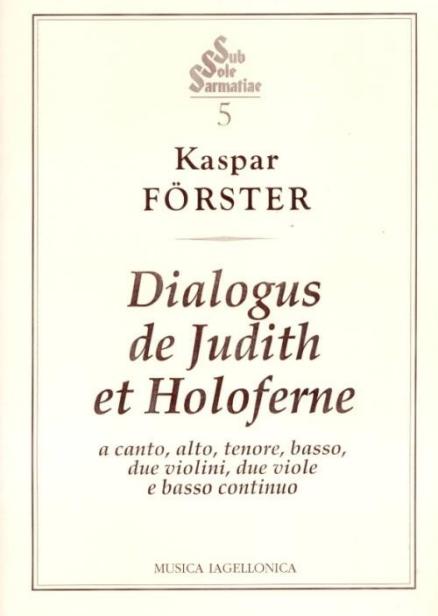
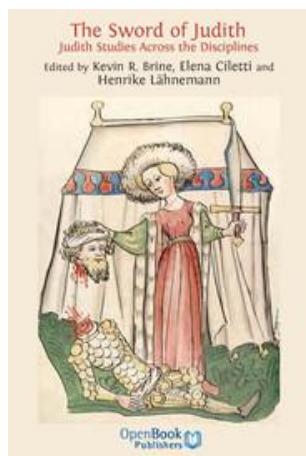
Dialogus de Judith et Holoferne (C-A-T-B), 2 skrzypiec, 2 viole (in ripieno) + b.c.

- jeden z dwóch najstarszej rozbudowanych dialogów Förstera.

- anonimowy tekst (Förster?): rymowana parafraza biblijnej opowieści o **Judycie i Holofernesie** (ST: „Księga Judyty“ 4, 7-13)

KSIĘGA JUDYTY: czwartego dnia po wielkiej uczcie, kiedy **Holofernes** spał, Judyta ucięła mu głowę. Następnie włożyła ją do kosza i powróciła do Betulii. O świcie wywieszono głowę na murach miasta. Gdy ujrzało ją wojsko asyryjskie, uciekło w popłochu. **Izraelici** rzucili się w pogoń za wrogami i ich rozgromili.

/Judyta: <https://books.openedition.org/obp/1032/> ➔ **Vivaldi**, „*Juditha triumphans: Sacrum militare oratorium*“
<https://www.youtube.com/watch?v=BHFuLS9NW6s> – obraz Gentileschi, Judith and Holofernes

Caravaggio (1599) + Rubens (1616)

Dialogus de Judith et Holoferne

- A: Viri Israelite, audite!
Adsum gentes
victoris tumentes.
Occupate praesidia,
ordinate subsidia.
Estote viri fortes,
effugite crudeles sortes.
Parate, pugnate,
certate, querite,
gerite, ferite arma,
canite tuba, quattuor tympana.
- CATB: O clades horrendae,
Holofernes tremende.
Squalida egestas,
horrida tempestas
premit incolas,
fremtit civitas.
Hosti serviamus
ut invicem vivamus.
Heu! cruda mors,
predura sors.
- C: Quod est hoc verbum
ut introducatis superbum
in civitatem sacratam
Deo immortali dicatam,
si intra quinque dies
desit adiutorium et quies.
- A: Abiit vero Judith
venustate excellens
Holofernem sic alloquens.
- C: Tradidit Dominus gentem Haebreorum
tibi invicto heroi Assiriorum.
Quod ego bene praesciens
ipsam dereliqui ambiens
tuam gratiam et favorem
leniens omnem dolorem.
- A: Placuerunt autem omnia
Holoferni verba dulcia
et pueris eius mirantes
sapientiam eius cientes
et dicentes:
- CAT: Bella quis non gerat
Haebreorum cum ferat,
terra tam decoras
mulieres uti venit foras.
Bene fecisti
quod venisti.
Requirens refugium,
ingens enim est elogium
tiranni magni ducis
imperans terris caducis.

Dialog o Judycie i Holofernesie

- A: Wojownicy izraelscy, słuchajcie!
Zblizają się ludy
pyszniące się zwycięstwami.
Zajmijcie szafice,
przygotujcie obrone.
Bądźcie mężczyznami wojownikami,
unikajcie okrutnych wyczynów.
Gotujcie się, walczcie,
potykajcie się,
skarżcie się, przygotowujcie broń.
Dmijcie w trąby, bicie w bębny.
- CATB: Ach! straszne nieszczęście,
strasliwy Holofernes.
Obrzydliwy niedostatek,
straszna burza
trzyma w jarzmie mieszkańców,
jeczy naród.
Służmy wrogowi,
abyśmy w zamian mogli żyć.
Ach biada, okrutna śmierć,
twardy los.
- C: To jest to wezwanie,
żebyście zuchwałca wprowadzili
do miasta poświęconego
nieśmiertelnemu Bogu,
jeśli przed upływem pięciu dni,
nie będzie pomocy i spokoju.
- A: Lecz poszła Judyta
wyróżniająca się pięknością
do Holofernesa, tak przemawiając:
- C: Powierzył Pan lud żydowski tobie,
nieoponanemu herosowi Asyryjczyków.
To ja dobrze przewidując
porzuciłam go [lud żydowski]
starając się o twoją laskę i przychylność,
lagodząc wszelki smutek.
- A: Podobały się zaś
wszystkie słodkie słowa Holofernesowi
i jego slugom,
[którzy] podziwiali jej mądrość,
przywoływali i mówili:
- CAT: Król nie prowadziłby
wojen żydowskich,
gdy ziemia nosi
tak piękne kobiety, jak się właśnie ukazała.
Dobrze uczyniłaś,
że przyszłaś
szukając schronienia,
wielka jest bowiem chwała tyranu,
wielkiego wodza
władającego podbitymi ziemiami.

Bene fecit Deus
adiutor meus,
qui misit te ante
populum, ut des in manibus
nostris illum.
Tibi ergo patent,
omnia venia vita et gloria.
Lucundare et laetare,
bibe et inebriare,
invenisti coram me
gratiam beantem te.

B: Dobrze uczynił Bóg,
mój wspomożyciel,
który posłał ciebie
na przedzie ludu,
żebyś powierzyła go w nasze ręce.
Dla ciebie zaś wolność,
wszystkie łaski, życie i chwała.
Zażywaj przyjemności i ciesz się,
pij i orzeźwuj się.
Znalazłaś u mnie łaskę,
która cię obdarzam.

Judith autem dormientis
amputavit caput insolentis
ducis Holofernisi, iacens, inermis.

A: Judyta zaś obcięła głowę śpiącego, zarozumiałego wodza Holofernesa, leżącego, bezbronnego.

Victoria cedite gentes,
plangite dementes,
furibundi frementes,
fugite trementes.
Vicit mulier,
plaude Israel,
gaude Israel.

T: Zwycięstwo rozgłaszaście ludy,
placzcie głupcy,
szaleni, dyszący gniewem,
uciekajcie bojaźliwi.
Zwyciężyła kobieta,
klaszcz Izraelu,
ciesz się Izraelu.

WYK.:

- 4 solistów (Canto, Alto, Tenore i Basso) + 2 skrzypiec, 2 viole (ripieno) + b.c.
 - soliści "odgrywają" (bez gry aktorskiej) role poszcz. osób dramatu (**Judyty**, **Holofernesa**, Ozjasza i bezimiennego Izraelsinki); solista jest również **narratorem** (testo);
 - **recytatywy**, arie, semi-arie, ansamble i chóry,
 - środkи: powtórzenia tekstu, skoki interw., melizmaty;
 - zgodnie z rozwojem akcji ci sami śpiewacy tworzą **ansamble** przedstawiające kwestie grup innych określonych osób (np. przerażonych napaścią asyryjską mieszkańców Betulii czy Ślug Holofernesa, a także występują w chórach dydaktycznych i pochwalnych zamkających kompozycje).

<https://www.youtube.com/watch?v=ObRJS6ea6hM> - Forster